

ПРІОРИТЕТИ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

У статті розглядаються проблеми, які існували й існують у Республіці Білорусь в галузі культурної політики, їх зв'язок з важливими практичними та науковими завданнями. Проводиться аналіз публікацій в ЗМІ та інтернеті за останні два роки, в яких вказані проблеми і початковий шлях їх вирішення. Знайдений і вказаний в роботі зв'язок зазначених публікацій з останніми рішеннями Президента та уряду.

Ключові слова: культурна політика, законодавство, Республіка Білорусь.

The problems that existed and exist in the Republic of Belarus in the field of cultural policy, their relationship with important practical and scientific problems. The analysis of publications in the media and the Internet in the last two years in which those problems and initial solutions. Discovered and listed in the link above publications of recent decisions of the President and the Government.

Keywords: cultural policy, legislation, Belarus.

Актуальність наукової статті опосередкована глибокими змінами, що відбулися у всіх сферах суспільного життя в Республіці Білорусь, включаючи культуру, за останні двадцять років. Культура, як істотний фактор розвитку людського потенціалу в умовах суспільних трансформацій, привертає все більш пильну увагу державної влади, політичної еліти та фахівців у галузі культури Білорусі. Приходить розуміння того, що саме культура багато в чому визначає вигляд державності, спирається на вивчення тенденцій розвитку культурної політики пострадянського періоду в Республіці Білорусь, розробляє сучасну, науково обґрунтовану доктрину державної культурної політики Білорусі.

Актуальність теми визначається необхідністю наукового осмислення й узагальнення продуктивного досвіду державної політики у сфері культури, накопиченого як за роки пострадянського періоду, так і більш раннього періоду.

Мета роботи полягає у визначенні пріоритетів культурної політики в Республіці Білорусь. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- визначити загальне значення поняття "культурна політика";
- дослідити законодавство Республіки Білорусь у галузі культури та культурної політики;
- охарактеризувати основні проблеми в культурній політиці Республіки Білорусь;
- визначити пріоритети культурної політики в Республіці Білорусь.

Теоретико-методологічні основи дослідження культури та культурної політики держави розроблялися низкою зарубіжних і вітчизняних вчених. Поняття культури визначалося в працях А. Моля, А. Швейцера, Т. Еліота, К. Маркса, в Білорусі – І.Луцевіча (Янка Купала), К.Міцкевіча (Якуб Колас), А.Грінцевіча і багатьох інших [5; 6].

Культурна політика – напрямок політики держави, пов'язаний з плануванням, проектуванням, реалізацією та забезпеченням культурного життя держави і суспільства. В даний час Міністерству культури країни відводиться роль виконавця цієї політики. Культурна політика в Білорусі – це порівняно автономна діяльність різних відомств, що відповідають за охорону культурної спадщини, художню діяльність, друк, бібліотечну справу і т. п. Використовуючи національно-географічну типологію, білоруська культурна політика належить до етатистської (східноєвропейської) моделі. Ця модель представлена в країнах колишнього соціалістичного табору та СНД і характеризується залежністю всього культурного життя від волі держави. Культура Республіки Білорусь нерозривно пов'язана також зі слов'янськими традиціями. Ці національно-географічні типи культурної політики характеризуються пошуком оптимальної моделі розвитку та активним реформуванням всієї системи культурної політики.

Культурна політика Республіки Білорусь розвивається відповідно до законодавства країни про культуру:

Конституція Республіки Білорусь закріплює право громадян на участь у культурному житті [стаття 51], а також встановлює відповідальність держави за збереження історико-культурної та духовної спадщини, вільний розвиток культур всіх національних спільнот, які проживають у Республіці Білорусь [стаття 51];

Закон Республіки Білорусь від 4 червня 1991 року "Про культуру в Республіці Білорусь" (в редакції Закону Республіки Білорусь від 18 травня 2004 р.) є основоположним законом у сфері культури та регулює суспільні відносини, пов'язані із здійсненням і забезпеченням культурної діяльності. З метою подолання залишкового принципу у фінансуванні культури Законом передбачалося виділення на цю сферу не менше 3% державного бюджету республіки;

Закон Республіки Білорусь від 9 січня 2006 року "Про охорону історико-культурної спадщини Республіки Білорусь" встановлює порядок державного регулювання охорони історико-культурної спадщини Республіки Білорусь;

Закон Республіки Білорусь від 12 грудня 2005 року "Про музеї та Музейному фонді Республіки Білорусь" встановлює порядок державного регулювання у сфері музейної справи, основні напрями державної політики у сфері музейної справи, статус музеїв, порядок їх створення та ліквідації;

Закон Республіки Білорусь від 22 березня 1995 року "Про бібліотечну справу в Республіці Білорусь" (в редакції Закону Республіки Білорусь від 11 листопада 2002 года) встановлює правові, економічні, соціальні, організаційні засади бібліотечної справи в Республіці Білорусь, регулює взаємини бібліотек з державою, фізичними та юридичними особами з метою задоволення інформаційних, культурних, наукових та інших потреб суспільства;

Закон Республіки Білорусь від 16 грудня 1999 року "Про творчі спілки та творчих працівників" визначає функціональні напрями діяльності творчих спілок та творчих працівників у галузях культури, мистецтва і іншої культурної творчої діяльності, основи правового, економічного та організаційного регулювання, порядок взаємодії, права та обов'язки творчих працівників і творчих спілок, основні гарантії щодо їх підтримки з боку держави;

Закон Республіки Білорусь від 14 червня 2004 року "Про кінематографію в Республіці Білорусь" встановлює правові основи державного регулювання в галузі кінематографії, в тому числі визначає основні принципи і пріоритети державної політики в галузі кінематографії.

Крім того, постановою Ради Міністрів № 115 від 18 лютого 2013 Державною програмою наукових досліджень у галузі "Історія, культура, суспільство, держава" на 2011–2015 рр. передбачено виділення значної суми грошових коштів, у 2013 році виділяється сума, еквівалентна 8 млн. доларів США (68,6 млрд. білоруських рублів).

У програмі значаться такі дослідження:

- комплексний аналіз формування духовної та матеріальної культури білоруського народу на різних етапах історичного розвитку та наукове обґрунтування ролі національної культури, мови та літератури в сучасних цивілізаційних процесах;
- наукове обґрунтування механізмів зростання конкурентоспроможності білоруської економіки;
- визначення стратегії соціально-культурного розвитку білоруського суспільства;
- розробка філософсько-методологічних, ціннісно-світоглядних, правових засад формування постіндустріального суспільства в Республіці Білорусь;
- розробка наукових основ удосконалення державного управління; комплексне дослідження Національної правової системи;
- науково-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах інноваційного розвитку національної системи освіти.

Замовниками цих досліджень виступають Національна академія наук Білорусі та Міністерство освіти [7]. Це є свідченням того, що держава виявляє велику турботу про розвиток культурної політики країни. В даний час білоруські вчені працюють над реалізацією Державних програм в галузі культури.

Важливим напрямком реалізації зовнішньої культурної політики Республіки Білорусь є розширення міжнародної договірно-правової бази культурної співпраці. У процесі укладання міждержавних двосторонніх угод, договорів з міжнародними організаціями формувалися пріоритети, бралися взаємні зобов'язання в галузі культурних зв'язків.

Так, Білорусь уклала низку угод з авторитетними міжнародними організаціями, підписала найважливіші міжнародні конвенції у сфері культури. У 1993 р. Білорусь приєдналася до Європейської культурної конвенції, у 1992 р. отримала статус спеціально запрошеної країни в Раді Європи, в 1993 р. підписала Конвенцію країн Чорноморського регіону про співробітництво в галузі культури, освіти, науки та інформації, в 1995 р. уклала Угода про партнерство і співробітництво з Європейським союзом і його членами, в 1996 р. вступила в Центральну-Європейську ініціативу [3].

Важливою складовою частиною міжнародного культурного співробітництва Білорусі на державному рівні залишалася участь республіки у діяльності ЮНЕСКО. Після проголошення незалежності республіки контакти з ЮНЕСКО значно активізувалися і стали більш національно орієнтованими: участь у програмі "Юнеско – Чорнобиль", у конвенції ЮНЕСКО щодо охорони культурної та природної спадщини, в результаті національний парк "Біловезька пуща" було включено в Список реєстру світової спадщини, а Мирський замок у план реставраційних робіт, приєднання Білорусі до Європейської культурної конвенції, були підписані договори та угоди про співробітництво в галузі культури з рядом зарубіжних країн. Найбільш активні дії з формування договірно-правової бази у культурній сфері здійснювалися з Польщею [3].

Аналіз розвитку культурної політики показує, що в цій сфері досягнуто певний прогрес порівняно з попередніми десятиліттями. Події, що сталися в країні, відіграли позитивну роль у розвитку культурної політики. Відбувся перехід від жорсткого ідеологічного контролю до співпраці на основі загальнолюдських цінностей, визнано право на існування різних стилів і форм творчого вираження і самовираження [4].

Велика частина прийнятих законодавчих актів являє собою лише декларації про наміри в окремих сферах культури. Практично єдиним документом, що регламентує державні підходи в культу-

рній політиці, залишається Закон "Про культуру в Республіці Білорусь", прийнятий більше двадцяти років тому і оновлений і змінений тільки через п'ятнадцять років. Слід зазначити, що багато положень Закону не виконуються, не забезпечені відповідними нормативними актами. Питання правового регулювання становлення художнього ринку, захисту творчої діяльності, взаємовідносин між державою та установами культури регулюються законами загального характеру, в яких не завжди враховується специфіка культурної сфери. Не давали бажаного результату укладені міжнародні угоди. Повільно розроблялися конкретні заходи з виконання досягнутих домовленостей, у ряді випадків у них були відсутні оригінальні пропозиції, реалізація яких могла б викликати зацікавленість не тільки білоруської, а й закордонної громадськості, відсутній конкретний механізм фінансування договорів і угод.

Негативну роль у розвитку закордонних культурних контактів Білорусі зіграли серйозні розбіжності між політичним керівництвом республіки і загальноєвропейськими структурами [3, 7].

Тільки два роки тому з'явився документ, який говорить про основні пріоритети Республіки Білорусь в культурній політиці. Це Програма соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2011-2015 роки, затверджена Указом Президента Республіки Білорусь від 11 квітня 2011 року. В якості одного з головних негативних чинників, що гальмували культурні контакти Білорусі, можна назвати фінансову кризу в країні в 2011 році, в силу чого посилювався залишковий принцип фінансування культурної сфери [7].

Повільно формувалася ринок культурних послуг республіки. Відсутність великих державних замовлень, низька платоспроможність населення призводить до того, що багато представників білоруського мистецтва стали орієнтуватися на зарубіжний ринок.

В основному тільки художники, музиканти, виконавці республіки, що зуміли знайти своїх шанувальників за межами Білорусі, змогли поліпшити своє матеріальне становище, розширити матеріальну основу для своєї творчості. У республіці відчувається дефіцит фахівців управління комерційною діяльністю у сфері культури. На низькому рівні ведеться рекламно-інформаційна робота на ринку послуг культури. Зазначені недоліки призводять до втрати білоруською стороною не тільки значних фінансових коштів, але й певного престижу. Інтерес до білоруського мистецтва на Заході обумовлений не тільки високим рівнем майстерності, але і низькою вартістю контрактів. Західні імпресаріо зазвичай платять виконавцям з Білорусі значно менше, ніж західним. Конкуренція з боку білоруських труп, артистів інших країн СНД викликає значне невдоволення місцевих театрів [7].

Існують і інші проблеми, вирішення яких лежить у політичній та управлінській площині.

В якості головної причини, яка знижує ефективність культурної політики, слід назвати відсутність координації цієї діяльності на національному рівні.

У розділі "Культура" Програми соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2011-2015 роки визначено основні пріоритети країни в культурній політиці держави. Згідно з документом основними завданнями державної культурної політики є позиціонування Республіки Білорусь як одного з центрів східнослов'янської цивілізації і невід'ємної частини європейської спільноти, виховання патріотів і гідних громадян країни, примноження духовного багатства народу, створення рівних умов для реалізації творчих здібностей та забезпечення різноманітності культурних послуг.

У сфері професійного мистецтва буде продовжено фінансування створення нових творів мистецтва за допомогою державного замовлення з пріоритетною підтримкою проектів білоруських авторів і виконавців, фестивалів, конкурсів та інших творчих проектів, що сприяють розкриттю і примноженню творчого потенціалу білоруського народу.

До 2016 року завершиться формування системної нормативної правової бази сфери культури. Одночасно будуть сформовані правові та економічні засади залучення приватних інвестицій, спонсорських коштів та розвитку меценатства, розвитку продюсерства, конкурентного середовища у сфері культури за допомогою конкурсного фінансування культурних заходів.

Буде здійснена підтримка перспективних творчих ініціатив та реалізація інноваційних проектів, спрямованих на активізацію культурного життя країни, створення культурного продукту, здатного конкурувати на зовнішньому і внутрішньому ринках. Отримає розвиток державно-приватне партнерство у сфері культури.

Одним із пріоритетів державної культурної політики стане створення сучасної вітчизняної кіноіндустрії. На вирішення цього завдання буде орієнтовано конкурсний розподіл державних коштів, що виділяються на виробництво фільмів, залучення приватного бізнесу у сферу створення та прокату фільмів, реконструкція та модернізація РУП "Національна кіностудія" Білорусьфільм", подальший розвиток кіновідеопрокату, зміцнення його матеріально-технічної бази та створення кінотеатрів нового типу із залученням вітчизняних та іноземних інвестицій.

У сфері організації дозвілля та народної творчості пріоритетну увагу буде приділено створенню рівних умов для міських і сільських жителів у доступі до культурних цінностей та послуг, збереженню зразків і традицій народної творчості, завершення комп'ютеризації музеїв і бібліотек, створення Національної електронної бібліотеки, Державного каталогу Музейного фонду Республіки Білорусь. З метою збереження історико-культурної спадщини країни будуть продовжені реставраційно-відновлювальні роботи на об'єктах, що є пам'ятками історії та культури, у тому числі в Національному історико-культурному музеї-заповіднику "Несвіж", будівлях Національного академічного театру імені Янки Купали, Національного історичного музею Білорусі, а також реалізація програми дій з відтворення замків Білорусі та інших важливих об'єктів. Подальший розвиток отримають система естетичного виховання та освіти,

підтримка талановитої молоді. Особливу увагу буде приділено оновленню змісту професійної художньої освіти на основі кращих досягнень і прогресивних тенденцій світового мистецтва, розвитку систем стажувань молодих діячів культури і мистецтва за кордоном. Будуть вжиті заходи по зміцненню іміджу білоруської культури та її інтеграції у світовий культурний простір, відкриттю культурних центрів Білорусі за межами країни, а також надання сприяння у збереженні культурної самобутності білорусів зарубіжжя. До 2016 року планується збільшення кількості вистав, концертів на 15 відсотків, відвідувань вистав, концертів, виставок, кіносеансів і відеосеансів – на 20 відсотків. Число об'єктів матеріального і нематеріального спадщини, яким присвоєно статус історико-культурної цінності, зросте на 100. Передбачається здійснити повну комп'ютеризацію бібліотек з підключенням до мережі Інтернет та забезпеченням електронною поштою з урахуванням відновлення комп'ютерного парку на 20 відсотків на рік. Результатом проведеної політики стануть зміцнення культурного потенціалу нації, дбайливе збереження і примноження культурної спадщини країни, залучення його в туристичний оборот, підвищення якості доступності і різноманітності культурних послуг для всіх верств суспільства [1].

Проаналізувавши стан та пріоритети культурної політики Республіки Білорусь, можна зробити такі висновки:

1. Культурна політика – напрямок політики держави, пов'язаний з плануванням, проектуванням, реалізацією та забезпеченням культурного життя держави і суспільства. Вона необхідна для кожної держави, повинна розвиватися і оновлюватися.

2. У Республіці Білорусь, хоча і повільно, але створена нормативна база для розвитку культурної політики. Після деякого застою законодавства та правової бази в галузі культури, останнім часом розпочалася основна робота з її розвитку.

3. Очевидно, що в Республіці Білорусь дуже ретельно були проаналізовані недоліки та проблеми в галузі культурної політики, результатом чого стало формулювання основних завдань щодо усунення недоліків. Виділено з державного бюджету фінансування на реалізацію цієї програми.

4. Труднощі, які переживає Республіка Білорусь на сучасному етапі, в тому числі в культурній сфері, не повинні стати приводом для песимістичних настроїв. Будучи протягом століть простором зіткнення і перетину різних культурних впливів і традицій, накопичивши багатий досвід збереження свого національного образу, Білорусь має усі необхідні умови для створення відкритого демократичного суспільства, здатного забезпечити прогрес в усіх сферах, в тому числі в культурному житті. Вбираючи в себе без всяких комплексів і забобонів все краще, що створило людство, Республіка Білорусь має всі шанси зайняти гідне місце в Європі, зберігши при цьому свою національну ідентичність і самобутність.

Використані джерела

1. Словарь иностранных слов / ред. В. В. Пчелкина. – М. : Русский язык, 1998. – 621 с.
2. Выступление министра иностранных дел П. Кравченко на 46-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН // Советская Белоруссия. – 1991. – 5 октября.
3. Дрозд Н. Совет Европы и Беларусь: проблемы и перспективы / Н. Дрозд // Беларуская думка. – 1996. – № 10. – С. 167–176.
4. Можейко В. Культурная политика Беларуси : прошлое, настоящее- будущее [Электронный ресурс] / В. Можейко. – Режим доступа: <http://nmnby.eu/news/analytics/4782.html>.
5. Моль А. Социодинамика культуры / А. Моль ; пер. с фр. ; предисл. Б. В. Бирюкова. – М. : ЛКИ, 2008. – 416 с.
6. О местном управлении и самоуправлении в Республике Беларусь : Закон Республики Беларусь, 20 февраля 1991 г. / в ред. Закона от 10 января 2000 г. // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2000. – № 8, 2/137.
7. Шадурский В. Внешняя культурная политика Республики Беларусь : состояние и проблемы / В.А.Шадурский // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2012. – № 4. – С. 18–21.
8. Швейцер А. Культура и этика / А. Швейцер. – М. : Прогресс, 1975. – 300 с.
9. Аб культуры ў Беларускай ССР : Закон Беларускай ССР, 4 чэрвеня 1991 г. // Вєдамасці Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. – 1991. – № 20. – Арт. 294.